

nehogy a Főhercegasszonyra oly befolyást gyakoroljon, mely az intézkedéseket nehezítené, vagy tán éppen meghiúsítaná.”²⁴

Amint Rónay – minden bizonnyal megkönnyebbülve – megállapítja: „Tehát bé fog következni, minnek rég meg kellett volna történni; de mi évről évre elmaradt, mert féltek, hogy a változás káros hatása leend a magas növendék nyugalma.”²⁵

Scherak eltávolítása tehát nem ment könnyen, csak 1881 januárjában sikerült tőle megszabadulni – akkor ugyanis nyugdíjazták. 1880 őszén Sisi tájékoztatta Rónayt, hogy változást tervez Mária Valéria nevelési rendszerében. A kialakult lehetetlen helyzetre abban látta a megnyugtató megoldást, ha Valéria kamaráját a jövőben magyar hölgy vezeti. Rónay tanácsát, illetve ajánlását kérte, miközben aggodalmának is hangot adott: „Én főleg attól tartok, hogy a változásnak nagy hatása leend Valériára, s még egészségét is féltem.”²⁶

Az új kamaraelnök, gróf Kornis Miklósné Vécsey Mária bárónő hamarosan megérkezett Mária Valéria mellé és hűen szolgálta még Wallseeben is, egészen a főhercegnő haláláig. Az idők folyamán Valéria annyira megszerette Kornis Máriát, hogy férjhezmenetele után sem vált meg a szerető és hűséges grófnőtől, akit a főhercegnő esküvője előestéjén egyenesen „második anyja”-nak nevezett – „akire még Mama sem féltékeny”.

(Folytatjuk)

Pallagi Mária

Ybl Miklós nekrológja a budai vár „Építési napló”-jában

Talán még sokan emlékeznek arra, hogy 2014-ben Ybl Miklós születésének 200. évfordulója alkalmából emlékévet hirdettek. Több könyv is megjelent ekkor munkásságáról, kiállítás nyílt, és sorozat is ment a TV-ben, amely bemutatta, hogy mi mindent alkotott egyik legnagyobb építőművészünk. Szerencsénkre az általa tervezett legtöbb épület megmaradt és újabban is nem egy közülük éppen felújításon esik át, elég, ha csak egyik fő művére, a budapesti Operaháza gondolunk. De néhány éve hozták rendbe másik említésre méltó művét, a Várkert Bazárt is, melynek egykori szivattyúháza előtt 1896 óta ott áll Ybl egész alakos szobra. Ennek felállítására már rögtön halála után megindult a mozgalom, ami jól mutatta az iránti megnyilvánuló hatalmas köztiszteletet, hiszen ebben az időben még csak legnagyobb történelmi, irodalmi nagyságainknak volt köztéri szobra a fővárosban.

Ybl Miklós 130 éve, 1891 elején is arra készülhetett, hogy folytatja korábban megkezdett nagyobb és kisebb munkáit. A nagyobbak a budai vár és a budapesti Szent István-bazilika (azaz a Lipótvárosi plébániatemplom) építésvezetését jelentették. Kivételes pályájának folytatását azonban a sors végül megakadályozta.

Január 8-án részt vett még a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet ülésén, úgy is, mint annak alelnöke és tiszteleti tagja, majd három-négy nappal később megbetegedett. Fejorbánca támadt, amely magas lázzal és súlyos agytünetekkel járt. Ehhez még az utolsó

24 Uo. 148.

25 Uo. 148.

26 Uo. 148–149.

napokban tüdőgyulladás is társult. Yblt dr. Szontagh Ábrahám (1830–1902) gyógyította, aki ekkor már 26 éve volt a háziorvosa. Ő a betegség súlyosságát látva maga mellé hívta Bakody Tivadar (1825–1911) egyetemi tanárt, a Bethesda Kórház főorvosát. (A kor két legjelentősebb magyar homeopata orvosa természetesen homeopatikus kezelést nyújtott Yblnek.) Január 21-én már annyira rosszra fordult a beteg állapota, hogy papot hívtak hozzá – a lipótvárosi plébánost –, aki feladta Yblnek az utolsó kenetet (a halottak szentségét). Ezután, estefelé beállt az agónia, amely másnap hajnali 4 óráig tartott. A beteg ágyánál virrasztott felesége, egyetlen fia, háziorvosa és még néhány rokon.¹

Halála után annak helyszínén, a Pesti Hazai Első Takarékpénztár Kálvin téri (akkor: Múzeum krt. 18. sz. a.) – általa tervezett – bérháza 3. emeletén található lakásában ravatalozták fel. Folyamatosan érkeztek a gyásztáviratok a családhoz és a halotti koszorúk a ravatalra és a kondoleálók is folyamatosan érkeztek a gyászházba. Az ország, a főváros vezetése, hivatalai és a szakma is gyászolta nagy építészt. Kikerült a gyászbogó fő műveire, az Operaházra és a Bazilikára is (utóbbira egy nappal később egy másik is kikerült Simor János hercegprímás halála miatt), továbbá a Műegyetem, a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet székházára és a főrendiház épületére (főrendiházi tagsága miatt), azaz a Magyar Nemzeti Múzeum homlokzatára is.²

Ybl Miklós temetésére két nappal halála után, 1891. január 24-én, szombati napon került sor. A temetés előtt a takarékpénztári bérpalota lépcsőházában építettek ravatalt, a Kanovics Mór Béla józsefvárosi plébános vezette katolikus gyászszertartás szerinti búcsúztatás innen indult. A magyar építészek nesztorát népes gyászoló tömeg kísérte utolsó útjára. Soraikban ott volt többek közt Ráth Károly főpolgármester, Kamermayer Károly polgármester és Gerlóczy Károly alpolgármester, valamint Podmaniczky Frigyes báró és még számos országgyűlési képviselő, az építész kollégák közül pl. Czigler Győző, Hauszmann Alajos, Pecz Samu, de sok művész barátja (pl. Lotz Károly és Stróbl Alajos) is jelen volt a Kerepesi temetőbe tartó gyászmenetben.³ E menet élén a temetkezési vállalat emberei haladtak, ketten lámpát tartva és lóháton, a többiek fáklyákkal a kezükben, utánuk következtek zászlóikkal a megjelent egyletek képviselői. Őket a két koszorús kocsi, majd a hatfogatú halottas kocsi követte, utóbbi mellett a Bazilika építésénél dolgozó építőmunkások lépdeltek díszgyenruhában. Az utolsó út a Kerepesi temetőbe (a mai Fiumei úti Nemzeti Sírkertbe) vezetett. Itt hangzott el az egyetlen gyászbeszéd Tolnay

Ybl Miklós halála után sokszorosított fotója (Magyar Nemzeti Múzeum, Történelmi Fényképtár)

1 Pesti Napló 42. évf. 1891. jan. 22. 22. sz. esti kiadás 2.; Budapesti Hírlap 11. évf. 1891. jan. 23. 23. sz. 9. Melléklet. Az Yblt kezelő két orvosról a nagy építész kapcsán talán érdemes megjegyezni, hogy ők voltak a Pesti Torna Egylet megalapítói még az 1860-as évek első felében. A betegség lefolyásáról ld. még: Pesti Napló 42. évf. 1891. jan. 19. 19. sz. 1.; 1891. jan. 20. 20. sz. esti kiadás 2.; Pesti Hírlap 13. évf. 1891. jan. 22. 22. sz. 7.

2 Pesti Napló 42. évf. 1891. jan. 22. 22. sz. esti kiadás 2.

3 Fővárosi Lapok 28. évf. 1891. jan. 25. 25. sz. 178.; Ybl Miklós temetése. Pesti Hírlap 13. évf. 1891. jan. 25. 25. sz. 6.

Lajostól (1837–1918), a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet elnökétől.⁴ Síremléke, melyet Fort Sándor tervezett, még a temetés évében, 1891-ben elkészült. A rajta lévő domborművet a korszak egyik legjelentősebb szobrásza, Stróbl Alajos mintázta (helye: 34/1–1–1).⁵

Temetése után két nappal, január 26-án tartották Ybl Miklós lelki üdvéért a gyászmisét, a rekvietet az általa tervezett a ferencvárosi (Bakáts téri) r. kat. plébániatemplomban. Ez alkalomra a főhajót és a szentélyt is fekete lepelbe vonták és a mise alatt az Operaház ének-kara Engesszer Mátyás *Requiemjét* adta elő.⁶

A nagy építész haláláról és az azt követő gyászeseményekről a korabeli újságok legtöbbször beszámolt. A halálhír közlése után több lapban rövid életrajzával is méltatták személyét, és a legnagyobb tisztelettel írtak róla. A *Pesti Napló* halála napján kiadott (esti) számában többek között ezekkel a szavakkal adta hírül halálát: „Ybl Miklós az első és legnagyobb magyar építész meghalt!”⁷

A legnagyobb jelző került szinte minden halála utáni méltatásában a neve mellé. Az *Ország-Világ* c. hetilap nekrológiájában ezt olvashatjuk: „Halála igen nagy veszteséget jelent. A fejlődő magyar ipar benne legelső és kétségtelenül legszorgalmasabb művelőjét veszítette el. Ybl széles munkakört és becsülést teremtett az eladdig figyelembe sem vett magyar építészeti iparnak, a melynek legelső sorban van nagy oka arra, hogy agg nesztorának halálát meggyászolja.”⁸ Még a mindenkit kifigurázó élclap, a *Bolond Istók* is egy találó négysoros strófával búcsúzott tőle:

Ybl Miklós síremléke a Kerepesi temetőben (Az Építő Ipar 1891. december 30-i számából)

†
YBL MIKLÓS

*Mint égbe tört sok büszke alkotásod:
Teremtő lelked szintén égbe szállott.
DE a föld adja műved anyagát,
Művész, most tested helyet ott talált!*⁹

A korabeli sajtó fellapozása egy jeles, XIX. század végén elhunyt nagyságunk esetében biztos forrásbázist biztosít a kutató számára. Amennyiben haláleset, temetés a téma, természetesen a gyászjelentéseket is alapvető megkeresni, aminél a legelső lépés az Országos Széchényi Könyvtár gyászjelentéseinek gyűjteménye, amely már jó néhány éve elérhető

4 Pesti Hírlap uo.

5 Ld. *Építő Ipar* 15. évf. 1891. dec. 30. 52. sz. p. n. 29. rajzmellékletként (fotó); A Kerepesi úti temető II. ...összeáll.: *Tóth Vilmos*. In Budapesti Negyed 25. 1999 ősz. Bp., 1999. 386

6 Ybl-rekviet. *Pesti Napló* 42. évf. 1891. jan. 26. 26. sz. esti kiadás 2.

7 Később is többek a legnagyobb magyar építésznek nevezték Yblt, ld. pl. Iván Ede: *Ybl Miklós*. Vasárnapi Ujság 61. évf. 1914. 15. sz. 287.

8 Ybl Miklós † (1814–1891). *Ország-Világ* 12. évf. 1891. jan. 24. 4. sz. 66.

9 *Bolond Istók* 14. évf. 1891. jan. 25. 4. sz. 5.

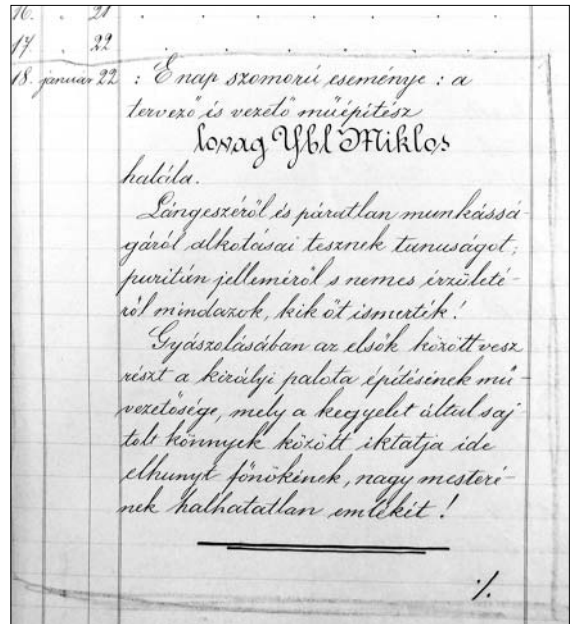
digitális formában a világhálón is. Mondjuk az 1880–90-es években általában a lapok is leközlik ezek szövegét, de azért érdemes utánanézni, hátha több partecédulát is kiadtak.¹⁰

Ybl halálával kapcsolatosan viszont van egy olyan forrás – amit nem várt helyen találtunk –, ez pedig nem más, mint a budai királyi vár *Építési naplója*. Az építési naplók ma is egy építkezés dokumentációjának alapvető és szükséges elemét képezik (egy ideje már e-naplóként vezetve), melyben az építkezés fázisait, lépéseit, a kivitelezés egyes eseményeit rögzítik. Az említett, 1890 áprilisában indított naplókötetben is jól követhető, mit építettek az új királyi palotaegyüttesben és közvetlen környezetében, illetve, hogy az építkezés egyes tervezett részfeladatait pontosan mikor végezték el. 1891. január 22-én viszont az építkezést vezető építész Ybl Miklós elhunytát rögzíti az *Építési napló*ban, s így lelki tartalmat kap az egyébként száraz tényeket tartalmazó műszaki kötet. A bejegyzés így szól:

„E nap szomorú eseménye: a tervező és vezető műépítész lovag Ybl Miklós halála. Lángeszéről és páratlan munkásságáról alkotásai tesznek tanúságot; puritán jelleméről és nemes érzületéről mindazok, kik őt ismerték. Gyászolásában az elsők között vesz részt a királyi palota építésének művezetősége, mely a kegyelet által sajtolt könnyek között iktatja ide elhunyt főnökének, mesterének halhatatlan emlékét.”¹¹

E bejegyzés után persze az *Építési napló* folytatódott, a mester halálát követően a kijelölt utód, Hauszmann Alajos (1847–1926) lett a tervező és a művezető építész.¹² 130 évvel Ybl halála után pedig arról olvashatunk rendszeresen az írott és immár az elektronikus sajtóban is, hogy kettejük egykori tervei alapján újra építkezések folynak a budai várban – immár rekonstrukciós építkezések. Az építési területet takaró informatív paravánokon pedig Hauszmanné mellett (előtt) ott van Ybl Miklós nagy méretű portréja is, azé a kivételes építészé, aki elkezdte a magyar királyi székhely méltó kiépítését.

Debreczeni-Droppán Béla

Az Ybl Miklós halálát rögzítő bejegyzés, rövid nekrológ a budai vár „Építési napló”-jában (Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára)

10 <https://dspace.oszk.hu/handle/20.500.12346/663648/discover?query=Ybl+Mikl%C3%B3s&submit=> Itt látható, hogy legalább négy gyászjelentést adtak ki, a családon és a Magyar Mérnök- és Építész Egyleten kívül a „Rudolf koronaörökös” jótékonyági egyesület elnöksége és választmánya és a budapesti építőmesterek, kőműves-, kőfaragó- és ácsmesterek ipartestülete is. Ybl Miklós gyászjelentései közül a családé megjelent és arról is szólnak a hírek, hogy a mérnökegyelet is ad ki egyet.

11 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára. K518 Államfői Hivatalok Levéltára. Várépítési Bizottság Műszaki Hivatala. 11. köt. p. n.

12 Uo. Az *Építési napló*ban ezzel kapcsolatosan a következő rövid bejegyzést olvashatjuk: „1891. márczius hó 10-én átvette Hauszmann Alajos műegyetemi tanár a művezetői teendőket.”